

Overweging 24 oktober 2015 – SOVE door Alice Cottaar

Wie leidt de Hebreëen uit het slavenhuis?

Een god die niet te vangen is in een Naam, een god die niet te vangen is in een Beeld.

Ik ben die ik ben; ik zal zijn die ik zal zijn; ik zal zijn die ik ben of ik ben die ik zal zijn... Je zou deze vertalingen uit het Hebreeuws allemaal kunnen gebruiken. Maar de essentie is dat het erom gaat dat deze Naam niet ingevuld mag worden. Dat wat is, dat wat zal zijn kan niet door ons ingevuld worden. Het Zijnde is wat is en we kunnen het alleen ervaren als we er open voor staan. Of misschien kunnen we het heel voorzichtig achteraf interpreteren (we zien Hem op de rug). Maar deze god geeft hier steeds de disclaimer: 'Resultaten uit het verleden, geven geen garanties voor de toekomst.'

Verderop in Exodus worden we gewaarschuwd tegen het verbeelden van deze god. Men mag zich van haar geen beeld vormen. Niet in de rijkdommen, die samen de gouden stier vormen, maar ook niet in abstracte begrippen als Liefde, want ook dat is een beeld en een invulling van dat wat is. Nee, we mogen het Zijnde - het Wezen - niet voor ons karretje spannen. Als we dat doen maken we namelijk onze eigen god en zetten we die af tegen onze eigen of andermans duivels. Nee, we moeten proberen mee te trekken door de woestijn en daarbij te volgen... Volgen zonder beeld, zonder naam. Waar begin ik aan?

Mozes is de Bijbelse figuur die staat voor de mens die volgt. Mozes keert zich hier naar dit vuur in het hart van de doornstruik. Hij keert zich van de hem zo vertrouwde wereld en wendt zich tot dat wat zich aan hem voordoet. Dit is de mens die ons kan leiden uit het slavenhuis. Het is zeer waarschijnlijk geen historische figuur, maar zijn verhaal heeft ooit het Hebreeuwse volk de kracht gegeven om vanuit de ballingschap in Babylonië te overleven en als volk eeuwenlang te kunnen bestaan – in oppositie tot de volken om haar heen (een mogelijke betekenis van het woord Hebreëër). Dit verhaal is het verhaal van een volk in ballingschap van een volk dat op de vlucht is. En de kern van haar verhaal is een god die is, een god die zich niet laat vastleggen of verbeelden.

Deze god is de god van de balling, de vluchteling. Deze god is de god van de mens wiens bestaansrecht, wiens huis en haard, wiens zekerheden zijn afgenomen. Want een vluchteling is de mens die heeft moeten inzien dat de garanties voor de toekomst waar hij in geloofde, niet bewaarheid zullen worden. De mens die door zijn eigen goden in de steek gelaten is. De mens die terug is gevallen op de enige god die is wat hij is. De mens die weet dat de rest maar illusie is.

Wat betekent dit voor ons? In principe komen wij in dit verhaal niet voor. Of het moet zijn dat wij mensen zijn van die andere volken die genoemd worden. Wij zijn mensen die nog de keuze hebben om gewoon te blijven geloven in de door ons geschapen goden. De mensen die daarmee denken te mogen oordelen over anderen. De mensen die nog kunnen en mogen geloven in hun eigen gelijk. Het kan – velen laten zien dat het kan en eerlijk is eerlijk, wie doet hier niet aan mee? Het zou kunnen dat je er wat oogkleppen voor nodig hebt, of dat je hier en daar aan struisvogelpolitiek moet doen, maar het kan en we leven er goed mee, of we leven er goed van.

Een andere optie is om – zoals Mozes deed – zelf je zekerheden en daarmee ook je bestaanszekerheden op te geven, zelf je goden en daarmee je eigen gelijk op de brandstapel te leggen. Je werkelijk naar de wereld keren en het leven te leven wat je gegeven wordt door de

god van de Hebreëën. Een god zonder garanties op de toekomst die ons vraagt om op weg te gaan... Een vluchteling uit eigen vrije wil – is dat niet nog erger dan een economische vluchteling? Een vluchteling uit eigen vrije wil – dat is onverantwoord want je neemt risico's die je niet hoeft te nemen. Een vluchteling uit eigen vrije wil – dat is gek, want je begeeft je buiten onze bewezen waarden en normen. Een vluchteling uit eigen vrije wil – dat is pijnlijk, want je toont daarmee je kwetsbaarheid als mens. Het is niet voor niets dat Jezus aangeeft dat deze optie voor de rijke jongeling eigenlijk niet bestaat (welke kameel kan nu door het oog van de naald?).

In tegenstelling tot de vluchteling hebben wij een keus. De keuze tussen onze eigen god en de Zijnde uit dit verhaal. Een keuze tussen onze eigen god die ons hier toch zeker geen windeieren heeft gelegd en deze verhaalfiguur waar we maar op moeten vertrouwen en waar we alles voor op het spel moeten zetten. Let op: Dit is geen keuze tussen goed en kwaad – want wat goed is voor de een is kwaad voor de ander... daar komen we niet uit. Ook is het niet een keus tussen geluk en ongeluk, want de Zijnde geeft geen garanties en de garanties van die andere goden blijken in de praktijk ook niet betrouwbaar.

Okay, ik hoop dat het duidelijk is. Het is een onmogelijke keus, die sterk af te raden is. Volgens mij kunnen we ervan uitgaan dat er onder al die vluchtelingen die nu door onze wereld dwalen maar zeer weinigen of geen zijn die uit eigen vrije wil vluchteling zijn. Dat moet een open deur zijn. Maar goed, mocht je toch zo eigenwijs zijn om vrijwillig te kiezen voor het vluchtelingschap. Dan kunnen we wat uit dit Exodusverhaal leren.

Als vluchteling moeten we het doen met deze vreemde god 'Ik ben die ik zal zijn'. Een god die van je vraagt om de werkelijkheid onder ogen te zien – om je illusies aan de kant te zetten. Een god die daarmee vraagt om de ander tegemoet te treden zonder bagage zodat jij er voor die ander werkelijk kunt zijn. Dat geldt voor de ander die vluchteling is, maar dat geldt ook voor de ander die de naam Wilders draagt of die een god heeft die Wilders-achtige trekjes heeft. Werkelijke gastvrijheid voor een vluchteling bieden, betekent dat je een deel van jezelf (al is het maar je privacy) opgeeft. Als we dat als nationale gemeenschap willen doen, kan dat alleen als we niet alleen open staan en begrip hebben voor vluchtelingen, maar daarvoor moeten we ook open staan en begrip hebben voor de angsten die dit bij anderen teweeg brengt. Want door vluchtelingen bij je toe te laten, wordt je voor een deel zelf ook vluchteling en het vluchtelingenbestaan (zeker als het niet een vrijwillig vluchtelingenbestaan is zoals het onze) is gewoon heel angstig en bedreigend. Angst wekt agressie op - niet alleen in en rond de AZC's, maar ook in Exodus waar doodslag niet van de lucht is. Kunnen we dit echt ons verhaal maken?

Het vraagt veel om ons aan deze god met dit verhaal over te geven. Toen Mozes zijn hele leven had gegeven om dit volk, met al haar agressie en onvermogen, door de woestijn te leiden, is hem de toegang tot het beloofde land ontzegd. Dat beloofde land zou voor hem niet bestaan en heeft er nooit bestaan, voor niemand – want altijd is er weer die illusie. Maar toch wordt ons hier gevraagd deze keuze te maken. We kunnen niet veel, we zijn maar mensen, maar we kunnen er wel zijn. Ik kan er zijn voor de vluchteling, maar daarvoor zal ik moeten accepteren dat die vluchteling ook werkelijk is –en daarmee mijn leven bepaalt. Ik kan er zijn voor jou, maar daarvoor zal ik ook moeten accepteren dat jij er ook werkelijk bent –en daarmee mijn leven bepaalt.

Ik ben die ik zal zijn.